

УДК 327.51

Геополітичні суперечності в сучасному світі

Сергій Логвиненко,

аспірант кафедри політології

Міжрегіональної академії управління персоналом

Автор висловлює думку, що однією з головних цілей нинішнього перерозподілу світу є, передусім, не стільки забезпечення військової безпеки країни, а контроль над природними ресурсами, над геостратегічними та військово-морськими шляхами до цих ресурсів.

Ключові слова: геополітика, гео економічна вісь, геополітичний блок, стратегічний контроль.

The author of the paper considers that one of the main aims of redistribution of the world today is not to guaranty military security of the country but to control nature resources, geostrategical and naval passes to these resources.

Keywords: geopolitics, geoeconomic axis, geopolitical bloc, strategy control.

Попередні зауваги

Політична карта світу в останні роки динамічно змінюється. Міжнародні геостратегічні аналітичні центри прогнозують в недалекому майбутньому утворення нових геополітичних блоків, розширення зон впливу нинішніх геополітичних об'єднань та переформування гравців у таборах різних блокових утворень.

Західноєвропейські аналітики говорять про можливість реалізації нового гео економічного проекту: створення нової гео економічної осі між Європою та Росією, яка зможе протидіяти США і Китаю. Головний елемент прогнозованого євразійського утворення — вісь між Німеччиною і Росією. Німецькі спостерігачі очікують внаслідок цього поновлення партнерства Німеччина — Франція, історичного рушія європейських інтеграційних процесів. Кінцевим результатом цих процесів може бути вісь Париж

— Берлін — Москва, яка спроможеться відновити Європу як таку, що впливатиме на світовий порядок.

Проте шлях до об'єднання навряд чи буде простим. Росія і Європа в останні чотири століття мали багато суперечок щодо континентальних територій. Але, виходячи з історичного досвіду, бачимо, що коли ці дві сторони не можуть перемагати одна одну, то доходять спільної згоди [1].

Геополітичні осі світу. Причини зародження суперечностей

Для того, щоб зрозуміти вектори зародження майбутніх суперечностей на міжнародній арені, доцільно розглянути світову мапу в розрізі геополітичних центрів, виокремити їх в умовних кордонах і сфокусувати увагу на країнах, розташованих у прикордонній зоні цих утворень, які перебувають під впливом кількох геополітичних блоків. Як правило, такі країни тяжіють переважно до одного з блоків, що обумовлюється історичними чинниками, релігійною приналежністю, економічними зв'язками, військово-політичною однорідністю та кількісною перевагою того чи іншого населення певної національності.

Проте досить важко знайти країни, що містилися б на кордоні геополітичних регіонів, а надто й цивілізаційних регіонів, які при цьому гармонійно поєднували б усі вище перелічені фактори, які б чітко ідентифікували їх з певним блоком. А саме такі країни, а можливо й регіони, утворюватимуть центри підвищеної напруги і боротьби за зони впливу, надто якщо вони містяться на стратегічній осі забезпечення життєдіяльності і безпеки певного геополітичного блоку.

Ми вважаємо, що для формування цілісної геополітичної картини світу і зон впливу тих чи інших геополітичних блоків слід звернути увагу на методіку розподілу регіонів за С. Коуеном, який у праці „Географія і політика в роз'єднаному світі” пропонує ввести для зручного геополітичного розподілу модель „ядра” і дисконтинуальних поясів, що ділить території на чотири геополітичні складові: 1) зовнішня морська (водне середовище), залежить від торговельного флоту і портів; 2) континентальне ядро, тотожне Хартленду; 3) дисконтинуальний пояс - берегові сектори, орієнтовані всередину континенту або від нього; 4) регіони, які не перебувають у геополітичній залежності від цього ансамблю.

С. Коуен виокремлює два геостратегічні регіони: залежний від торгівлі морський світ та євразійський континентальний світ. У їх складі він виділяє геополітичні регіони: 1) Англо-Америка і Карибський басейн; 2) Західна (морська) Європа і Магриб; 3) колишній Радянський Союз та Східна Європа [2].

Концепцію дисконтинуальних поясів підтримував Г. Кісінджер, який вважав, що політична стратегія США стосовно „дисконтинуальних” берегових зон полягає в тому, щоб поєднати всі фрагменти в єдине ціле і забезпечити атлантизмові повний контроль над „Радянською Євразією”. А щоб стратегія „анаконди” була цілком успішною, особливу увагу слід

було звернути на „берегові сектори” Євразії, які або дотримувались би нейтралітету, або тяжили б до внутрішніх просторів континенту. На практиці ця політика реалізовувалась через в'єтнамську війну, активізацію американо-китайських стосунків, колишню підтримку США проамериканського режиму в Ірані тощо.

Теорія С. Коена лягла в основу військово-політичної схеми „національних цілей” США, розроблену К. Томсоном і Дж. Блеком. „Зовнішньополітичні цілі США найкраще уявляються у вигляді концентричних кіл”, - пишуть вони. У центрі цього кола розміщена „вимога забезпечення безпеки існуючих територіальних кордонів” США. Друга смуга визначає необхідність протидії з боку США будь-яким спробам держав у Європі чи Азії встановити одноосібну гегемонію в межах східної півкулі. На периферії цих цілей міститься третє коло, що окреслює зацікавлення США у „створенні і підтримці такого міжнародного порядку, який би забезпечував можливість виживання демократичних цінностей в масштабах всієї Землі” [3].

У зв'язку з цим необхідно зауважити, що однією з головних цілей нинішнього перерозподілу світу є не буквально забезпечення військової безпеки країни, а, швидше, контроль над природними ресурсами, над геостратегічними та військово-морськими шляхами до цих ресурсів, що в майбутньому убезпечить країну від будь-якої залежності – саме за це ведуться війни сьогодення.

В цьому процесі для США надзвичайне значення має витіснення Росії на Північно-Східну частину Євразії, що відмежувало б її від одного з найголовніших комунікаційних шляхів до центру світових природних ресурсів – Середземноморсько-Чорноморсько-Каспійського регіону. Саме цей регіон є північною межею світового енергетичного чи вуглеводного еліпсу, який охоплює Аравійський півострів, Ірак, Іран, Перську затоку, Північний Іран, російське Прикавказзя, замикаючись в Афганістані. Південна крива, що бере початок знову ж таки від Середземного моря, покликана поєднати англосаксонські позиції в Туреччині через Перську протоку з Пакистаном, замикаючись в тому ж Афганістані.

Для підтвердження вірогідності цих тверджень можемо зауважити, що в той період, коли Афганістан вийшов з-під американського контролю, США розпочали військові дії на території Іраку. Отже, керуючись цією логікою, можемо прогнозувати, що наступним стане конфлікт США саме з Іраном.

Маємо пам'ятати, що північний кордон цього еліптичного регіону прилягає саме до України. А також до Молдови, Кавказу і Закавказзя, на теренах яких маємо нагоду вже сьогодні спостерігати силові зіткнення двох геополітичних лідерів – США і Росії.

Якщо не вважати першочерговими культурно-цивілізаційні суперечності Заходу і Сходу, а сфокусувати увагу на питаннях стратегічного контролю над ресурсами як засобами життєдіяльності

країни, то можемо констатувати, що метою євразійської стратегії Вашингтона є забезпечення контролю над світовим вуглеводневим еліпсом і відсторонення від користування цими ресурсами нинішніх та потенційних центрів сили, які мають вигідніше географічне положення.

Від глобального до локального

Проте маємо перейти від глобальних суперечностей на терени сучасної України і з'ясувати, яким чином нинішні світові тенденції можуть вплинути на її буття вже найближчим часом.

Перед тим, як вдатися до прогнозів, варто звернути увагу на наведене нижче визначення такого явища, як тероризм. „Тероризм як глобалізаційний виклик сучасності переважно фокусується у форматі відносин Схід – Захід, які на загал мають дихотомічний характер з давніх часів”. Ю. Павленко звертає увагу на те, що витоки протистояння Заходу і Сходу сягають в глибини історії і мають неоднозначне тлумачення з огляду на істотні цивілізаційні відмінності фігурантів. „Перед нами два шляхи, дві лінії розвитку до індустріальних суспільств: східний – з провідною роллю державного апарату в усіх сферах суспільної життєдіяльності, включаючи економіку, і західний – з розвинутою приватною власністю і громадянським правом, де держава не відіграє самодостатньої ролі” [4].

Але при всіх цивілізаційних відмінностях, відмінностях в соціальному і економічному укладах бачимо, що фактор терору використовується як Заходом, так і Сходом для вирішення своїх геополітичних завдань. Отже можна очікувати використання цього важеля і для вирішення спірних питань стосовно України, а саме так званого кримського питання.

Сьогодні міжнародне право зазнає значних змін в площині „відносного” і „функціонального” суверенітету, що може слугувати політичним підґрунтям для застосування сили.

Постулати доктрини Дж. Монрої теорія „великого кийка”, сформульована Т. Рузвельтом, котрі практикуються адміністраціями багатьох президентів США, вже фактично узаконені в сучасному міжнародному праві у вигляді права на гуманітарні інтервенції (коли якась держава порушує права і свободи своїх громадян), оскільки прямі військові інтервенції забороняє Статут ООН. „Міжнародне право регулює стосунки між державами, але не між людьми, забезпечує порядок, проте не справедливість, чому заважає акцент на суверенітеті”. Тим часом „нова форма права більше відповідає інтересам світової спільноти людей ніж спільноти держав” [5]. На цьому акцентують увагу юристи, що підтримують нові течії в міжнародному праві, котрі стають зручною нагодою для країн лідерів реалізовувати свої амбіції, вторгаючись на території суверенних держав ніби з гуманних причин. Така „еволюція” правової свідомості може призвести до руйнації міжнародного публічного права, до закінчення ери „держава-нація”. Держави, що не володіють ядерною зброєю, фактично стають маргінальними, без права голосу і змушені вибирати, до якої зони

впливу їм буде найбезпечніше потрапити.

Отже можна стверджувати, що США на підставі доктрини Дж. Монро і принципу політики „великого кийка”, навіть іноді всупереч своїм бажанням, мають здійснювати функції міжнародної поліції у випадку безладу в інших країнах. На думку деяких американських науковців, доктрина Дж. Монро в геополітичному відношенні залишається правильною й у ХХ столітті, оскільки США не можуть допустити панування іншої держави в жодній частині Західної півкулі, особливо на північ від екватора. У ХХІ столітті зона впливу цієї доктрини розширюється, поступово узаконюючись в постулатах міжнародного права.

Крим в геополітичних стратегіях деяких країн

„Той, хто контролює Севастополь, той контролює і Крим, а той, хто контролює Крим - контролює Чорне море”, — писав Ю. Липа у книзі „Призначення України”.

Особлива роль Криму в геополітичних процесах навколо Чорноморського регіону пояснюється цілою низкою чинників — політичних, економічних, військових, етнокультурних, психологічних. Крим є надзвичайно важливим складником політичної стратегії як для України, так і для Російської Федерації. Він є і буде ще протягом тривалого часу вельми проблемним регіоном, що визначається об'єктивно: це регіон, де зустрічаються три цивілізації: європейська, євразійська та азійсько-ісламська. Вони співіснують як на території півострова, так і на кордонах України, Росії, Туреччини. Крим — це також регіон трьох етносів: російського, українського, кримськотатарського, а також двох світових релігій — християнства та ісламу.

Півострів має надзвичайно строкату історичну та культурну спадщину — еллінізму, Римської імперії, Візантії, Київської Русі, Турецької імперії, тюркського кочового світу, Кримського ханства, готів, Генуї, Венеції, козацької України, караїмо-кримчацької традиції, вірменської традиції, залишків німецької, болгарської і новогрецької колонізації, Російської імперії, Радянського Союзу. Ця спадщина утворює надзвичайно специфічну соціокультурну сферу Криму. Півострів постійно зазнає потужного ідеологічного, інформаційного та культурного впливу з боку Російської Федерації, значно слабшого - з боку України і дещо прихованого, розрахованого майже винятково на кримськотатарське середовище, з боку Туреччини [6].

Ведучи мову про вирішення проблеми напруженості в Криму і залагодження суперечностей, як геополітичних так і соціальних, характерних для цього регіону, слід мати на увазі, що нині в Криму існують дві потужні етнополітичні сили - російська і кримськотатарська. Союз з першою є для України доволі сумнівним за наслідками, адже він посилить позиції РФ у Криму. Союз з другою суттєво збільшить можливості України щодо етнополітичного маневру, ускладнить дії російських і проросійських

структур, активізує слабе місцеве українство. Українсько-татарський блок дасть змогу створити більш рівні умови для змагання за вплив у Криму між Україною та РФ.

Кримські татари є досить організованою силою. Нині їх налічується тут приблизно 300 тисяч. Кримські татари та їх національний керівний орган - Меджліс на загал стоять на проукраїнських позиціях, хоча Київ часом нехтує їх інтересами. Позиція Меджлісу щодо України суттєво ускладнює діяльність проросійських структур у Криму. Представники РФ намагаються змінити політичні орієнтації кримськотатарського національного руху на свою користь, але поки що без особливого успіху. Однак за байдужості офіційного Києва ніхто не може гарантувати збереження проукраїнських позицій татар у майбутньому [6]. У випадку досягнення Москвою більш бажаної для себе політики з боку організацій кримських татар перспективи України на півострові значно погіршаться. За кримськими татарами дуже суттєва для світової громадськості аура корінного народу, репресованого тоталітарним режимом. За ними доволі висока монолітність, згуртованість, великий досвід правозахисної діяльності, дисциплінованість і політична активність. Складна ситуація в Криму дає можливість зацікавленим країнам маніпулювати багатьма факторами, зокрема такими, як соціальна напруженість, нехтування правами меншин, мовне питання.

З огляду на зазначене вище питання силового вторгнення в регіон можна вважати питанням часу і певним чином спланованого „збігу обставин”. Для зацікавлених країн важлива „точка відліку”, прецедент, що може бути формальним приводом для запуску військової машини. Це може бути звинувачення у тероризмі як в конфлікті з Грузією, бажання російськомовного населення реалізувати свої права шляхом референдуму щодо приєднання до Росії, звинувачення у гнобленні кримсько-татарського населення – зачіпку можна знайти досить легко.

На Інтернет-сторінці журналу „Главред” було оприлюднено інтерв'ю для радіо „Свобода” російського військового експерта П. Фельгенгауера. В ньому зазначається, що у своїй аналітиці для американського фонду „Джеймстаун” він зробив висновок, що Росія не виключає в майбутньому вторгнення в Крим під приводом захисту російських інтересів. Тим часом українські збройні сили не володіють необхідною потугою для відвернення військової загрози [7].

Маємо зробити висновок, що в контексті сучасних геополітичних небезпек важливою складовою державної безпеки є соціальна безпека – єдність нації, залагодження гострих міжетнічних суперечностей, ефективний механізм вирішення конфліктних питань щодо території і культурної приналежності. На жаль, сучасна Україна ще не спромоглася добитися помітних успіхів у цій сфері.

Література:

1. Hartland Eurasian Review of Geopolitics. „What is EuRassia” by F. Maronta, (27 Maggio 2009). <http://temi.repubblica.it/limes-heartland/what-is-eurussia/12942>
2. **Cohen S. B.** Geography and Politics in a divided World. — Oxford. — 1971.
3. **Каренин А. А.** Философия политического насилия. — М.: Международные отношения. — 1971. — С. 112.
4. **Павленко Ю. В.** История мировой цивилизации. — К.: Фенікс, 2002. — С. 59.
5. International Affairs. vol. 75, 1999, №3, July 1999, p. 547; European Journal of International Law. 1998.
6. **Лосєв І.** Крим як геополітична проблема України на зламі ХХ - ХХІ століть. <http://nomos.com.ua/content/view/36/1/>
7. Главред, 18.08.09. „Через несколько лет Россия вторгнется в Крым?”. <http://glavred.info/archive/2009/08/18/090912-3.html>